

- журнал. – 2003. – № 4. – С. 131–139.
9. Черпак А. Є. Інсайдерська рента як специфічний об'єкт корпоративного контролю / А. Є. Черпак // Економіст. – 2005. – № 11. – С. 73–75.
 10. Кужелев М. А. Корпоративний контроль інсайдерської ренти як фактор життєспособності підприємства / М. А. Кужелев // Нове в економічній кібернетичі : зб. наук. ст. – Вип. 1: Моделювання життєздатних фінансових систем / під загал. ред. Ю. Г. Лисенко ; Донецьк. нац. ун-т. – Донецьк : Юго-Восток, 2011. – С. 37–44.
 11. Харрінгтон Дж. Управление качеством в американских корпорациях / Дж. Харрінгтон. – М. : Экономика, 1990. – 272 с.
 12. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф ; перев. с англ. ; науч. ред. и авт. предисл. Л. И. Евенко. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.
 13. Кужелев М. О. Корпоративний контроль інсайдерської ренти: теоретичні і методологічні аспекти / М. О. Кужелев // Схід. – 2012. – № 4. – С. 44–48.
 14. Иноземцев В. Цели и структура корпорации как основы ее конкурентоспособности / В. Иноземцев // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 3. – С. 63–70.
 15. Бир С. Мозг фирмы: Перевод второго английского издания / С. Бир. – 2005. – 416 с.

УДК 368(477)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

**О. В. Чернявська, доктор економічних наук;
Г. М. Ярова; В. Л. Палага**

На теперішній час український страховий ринок усе ще перебуває на стадії формування. Загальновідомо, що розвиток страхових відносин є дуже важливим для економіки будь-якої демократичної держави.

Вагому перешкоду розвитку страхового ринку України завдано наслідками світових фінансових криз (1998–2000 рр., 2008–2010 рр.), що негативно вплинули на всі сфери життя суспільства. На вітчизняному страховому ринку спостерігалось скорочення обсягів страхування та зменшення кількості страхових компаній.

Повільний розвиток страхового ринку України спричинено недосконалою законодавчо-нормативною базою, відсутністю чіткого механізму здійснення страхових послуг та іншими чинниками.

Ключові питання розвитку світового та вітчизняного ринку страхування досліджували відомі українські вчені: В. Д. Базилевич, Т. А. Говорушко, А. П. Дука, Л. В. Нечипорук, В. М. Фурман, інші фахівці-економісти.

В. Д. Базилевич основні напрямки розвитку й функціонування страхового ринку пов'язує зі створенням конкурентного середовища та вдосконаленням організаційної структури страхового ринку [1, 15].

Т. А. Говорушко розглядає такі фактори впливу на розвиток страхового ринку України: величина страхових тарифів та порядок сплати страхових премій [5, с. 22].

А. П. Дука виокремлює два основні канали ефективності використання іноземних інвестицій: витіснення менш ефективних національних компаній і посилення конкуренції на місцевих ринках за рахунок іноземних компаній. Виділені канали ефективності мають вплив і на розвиток страхового ринку України [6, с. 27].

Л. В. Нечипорук не визначає чинників впливу на розвиток страхового ринку, але виділяє конкретні причини низького інвестиційного потенціалу страховиків в Україні. До них відносяться: неплатоспроможність населення та підприємств, низька якість страхових пос-

луг, відсутність ефективного податкового законодавства, низька довіра до страховиків та обмеженість можливостей здійснення інвестицій страховими компаніями [8, с. 40].

На думку В. М. Фурмана, основною причиною нерозвиненості страхового ринку є недосконалість страхового менеджменту (управління). Згідно з думкою цього автора, на ефективність управління впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори, серед яких особливо виділяються, зокрема, недосконалість нормативно-правової бази та недостатній рівень підготовки фахівців у сфері страхування [16, с. 37].

Проблемам присутності іноземного капіталу приділяли увагу Н. М. Внукова, В. Д. Базилевич, С. С. Осадець, Я. П. Шумелда, О. І. Барановський та ін. Ми можемо констатувати, що в умовах зростання обсягу залучення іноземного капіталу на страховому ринку України дослідження його впливу на діяльність вітчизняних страховиків набуває особливої актуальності.

Враховуючи викладене та спираючись на дослідження вчених-економістів, вважаємо, що необхідно розглянути тенденції розвитку страхового ринку України для наукового обґрунтування й розробки пропозицій щодо покращення та вдосконалення відносин у цій сфері ринку фінансових послуг.

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій розвитку та структури страхового ринку України.

Для досягнення зазначеної мети ми поставили такі завдання:

- розглянути поняття страхового ринку та етапи його становлення;
- проаналізувати динаміку кількості страхових компаній life (життя) і non-life (не життя);
- визначити тенденції розвитку страхового ринку України, необхідні напрями державної політики та заходи регуляторів в галузі вітчизняного страхування.

Поняття «страховий ринок» слід розуміти як складову ринку фінансових послуг, сферу діяльності юридичних і фізичних осіб з метою надання та споживання страхових послуг. Об'єктом купівлі-продажу на страховому ринку є страхова послуга – специфічний товар, що реалізується страховиком на договірній основі [3, с. 48; 11].

Страхування, як одна зі сфер економічної діяльності, з одного боку, дозволяє забезпечити стабільність, безпеку, соціальні гарантії в суспільстві, а з іншого – є механізмом перерозподілу інвестиційних ресурсів і є засобом вирішення питань зайнятості населення України.

Страховий ринок є важливим сегментом ринкових економічних відносин.

За період 1990–2011 кількість страховиків в Україні змінювалась, що унаочнює гістограма, зокрема на рис. 1.

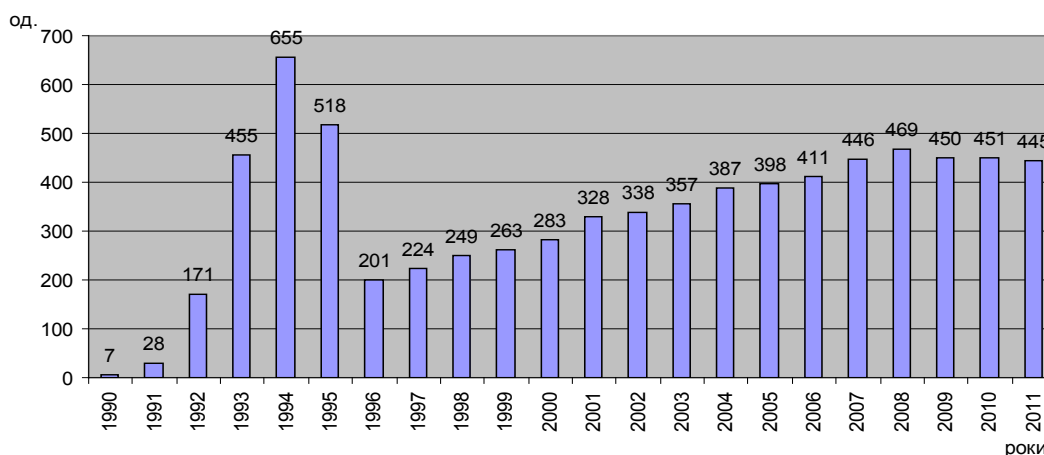

Рис. 1. Динаміка показників кількості страхових компаній України 1990–2011 рр. ([14, с. 54], [3])

Можна виділити чотири етапи, протягом яких відбувалися зміни кількості страхових компаній на вітчизняному страховому ринку.

I етап (1990–1994 рр.) – стрімке збільшення кількості страхових компаній в Україні. Це період створення й прийняття перших законодавчих актів із регулювання діяльності на страховому ринку. Початку розвитку страхового ринку в Україні сприяло прийняття Декрету Кабінету Міністрів України «Про внесення змін і доповнень у Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 26 квітня 1993 р. № 38–93, що забороняв банкам здійснювати діяльність у сфері страхування.

II етап (1995–1996 рр.) – відбувається різке зменшення кількості страхових компаній у зв'язку з прийнятим у 1993 р. декрету «Про страхування і страховий ринок», який почав діяти з 1994 р. Головною метою декрету

було звільнення ринку України від ненадійних страхових компаній.

III етап (1997–2007 рр.) – перехід до нових стандартів і підходів у регулюванні та розвитку страхового ринку. Посилення конкуренції, професіоналізму у діяльності страховиків. Поява нового регулятора – Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. Встановлення нових вимог до статутних фондів страхових компаній у розмірі 1 млн євро для «non-life» страховиків та 1,5 млн євро для страховиків, які здійснюють «life» страхування.

IV етап – період, пов'язаний із фінансовою кризою. Головною ознакою цього періоду є вихід зі страхового ринку нестійких і ненадійних страхових компаній.

Розглянемо зміни кількості страхових компаній life (життя) і non-life (не життя) за 2010–2011 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка кількості страхових компаній в Україні упродовж 2010–2011 рр. [9]

Кількість страхових компаній	2010 р., од.	Питома вага, %	2011 р., од.	Питома вага, %
Загальна кількість	456	100	442	100
СК non-life (не життя)	389	85,3	378	85,5
СК life (життя)	67	14,7	64	14,5
СК з іноземним капіталом	115	25,2	116	26,2

Характерною рисою вітчизняного страхового ринку є те, що він майже на 85 % складається із страхових компаній «non-life», а частка страхування життя становить лише 14 %, тобто знаходиться на найнижчому рівні порівняно з розвинутими країнами, де страхування життя посідає провідне місце.

Незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій – 99,3 % – акумулюють 200 страховиків «non-life» (52,6 % усіх страхових компаній «non-life») та 96,4 % 20 страховиків «life» (30,8 % всіх страховиків «life») [9].

Наприклад, у таких країнах, як США, Японія, Велика Британія, Німеччина страхування життя є найголовнішим інструментом здійснення заощаджень та пенсійного забезпечення.

На сьогодні населення України не має можливості укласти договори з накопичувального страхування, оскільки рівень життя наших громадян є досить низьким, що не дозволяє сплачувати страхові премії в необхідному обсязі.

Ринок страхових послуг є одним із елементів ринкової інфраструктури, оскільки є тісно пов'язаним із ринком засобів виробництва, споживчих товарів, ринком капіталу і цінних паперів, праці та робочої сили. У країнах з розвинутою економікою страхова справа дуже поширена та забезпечує підприємцям надійну охорону їх інтересів від несприятливих наслідків, техногенних аварій, фінансових ризиків, криміногенних факторів, стихійних лих [3, с. 250].

Важливий показник розвитку страхового ринку – присутність на ньому іноземного ка-

пiталу. Останнiм часом на вiтчизняному страховому ринку iноземна присутнiсть збiльшується (табл. 1).

На початок 2011 р. в результатi дiяльностi страховикiв з iноземним капiталом отримано 3,85 млрд грн, або 26,5 %, сукупного статутного капiталу страховикiв. Станом на 1.01.2012 р. iх частка збiльшилася на 1 % вiдносно попереднього року. При цьому у 17 страховикiв iноземний капiтал становить 100 % статутного фонду (з них 9 non-life, та 8 life-страховикiв). Загалом, з усiх 116 компанiй 88 є non-life, а 28 – life-страховики [12, 13].

Обсяг iноземного капiталу в статутних фондах страховикiв на початок 2012 р. становив у еквiвалентi \$ 564 млн, або 32,8 % сукупного показника [12, 13].

Основна група страховикiв з iноземним капiталом (близько 50) представлена фiнансово-страховими групами Австрiї, Великої Британiї, Казахстану, Нiмеччини, Польщi, Росiї, Словенiї, США, Францiї, Швецiї та iн. У 2010 р. вони зайняли 60 % ринку реального страхування [12–14].

Надалi очiкується збiльшення впливу присутностi iноземного капiталу на страховий ринок України [14].

Свiтовий досвiд розширення присутностi страхових компанiй з iноземним капiталом дає можливiсть видiлити такi особливостi: проникнення iноземного страхового капiталу на нацiональнi фiнансовi ринки зазвичай позитивно впливає на конкурентоспроможнiсть мiсцевої страхової системи; страховi компанiї з iноземним капiталом концентрують свою дiяльнiсть насамперед на роботi з страховальниками – фiзичними особами; iноземнi страховi компанiї значний iнтерес виявляють до страхування життя; останнiми роками частка страхових активiв, якi контролюють iноземнi страховики, постiйно зростає [3].

Iноземний капiтал страхових компанiй сприяє змiцненню фiнансової стiйкостi страхових компанiй, пiдвищенню капiталомiсткостi страхового ринку. Крім того, страховi компанiї починають запроваджувати бiльш ефективнi технологiї, покращувати рiвень менеджменту (управлiння) та професiйної пiдготовки спiвробiтників. З iншого боку, присутнiсть iнозем-

ного капiталу має певний негативний вплив, що зумовлює ускладнення страхового нагляду з боку державних органiв, надлишок конкуренцiї, вiдтiк коштiв за кордон, i, як наслiдок, можливiсть погiршення фiнансової стiйкостi вiтчизняних страхових компанiй.

Важливими показниками, що характеризують загальний розвиток страхового ринку, є: обсяги страхових премiй та виплат, статутних фондiв, власного капiталу й активiв страхових компанiй, страхових резервiв; частки страхових премiй у ВВП краiни; рiвень виплат; частки ризикiв, що передаються в перестраховування; ступiнь присутностi iноземного капiталу.

Вiтчизняний ринок страхових послуг залишається найбільш капiталiзованим серед iнших небанкiвських фiнансових ринкiв. Водночас, оцiнюючи його внутрiшнiй стан, констатуємо недостатню капiталiзацiю. Динамiку основних показникiв дiяльностi страховикiв України за II квартал 2010 – II квартал 2012 рр., унаочнено на рис. 2.

За дослiджуванiй перiод ми спостерiгаємо чiтку тенденцiю щодо збiльшення чистих страхових премiй, у II кварталi 2011 р. вiдносно II кварталу 2010 р. – на 36,2 %, i у II кварталi 2012 р. вiдносно аналогiчного перiоду попереднього року на 17,9 %. Iншi показники демонструють коливання. У II кварталi 2011 р. зменшуються показники чистих страхових виплат (–1,7 %) , валових страхових виплат (–5,3 %) i обсягiв сплачених статутних капiталiв (–7,0 %). Загальнi активи страховикiв залишилися майже на попередньому рiвнi (–0,7 %). У II кварталi 2012 р. на 13,2 % впали валовi страховi премiї та на 2,1 % сформованi страховi резерви. Натомiсть у цьому перiодi на 17,9 % збiльшилися чистi страховi премiї та на 14,9 % загальнi активи страховикiв. Змiни у спiввiдношеннi валових та чистих страхових премiй пояснюються зменшенням обсягiв внутрiшнього перестраховування на 51,6 %.

За дослiджуванiй перiод рiвень чистих страхових виплат зменшився майже вдвiчі: 44,3 %, 31,9 %, 27,8 %. Ми не можемо оцiнювати цю ситуацiю як негативну, тому що цi змiни вiдбулися за збереження обсягiв чистих страхових виплат на тлi збiльшення чистих страхових премiй. Щодо рiвня валових стра-

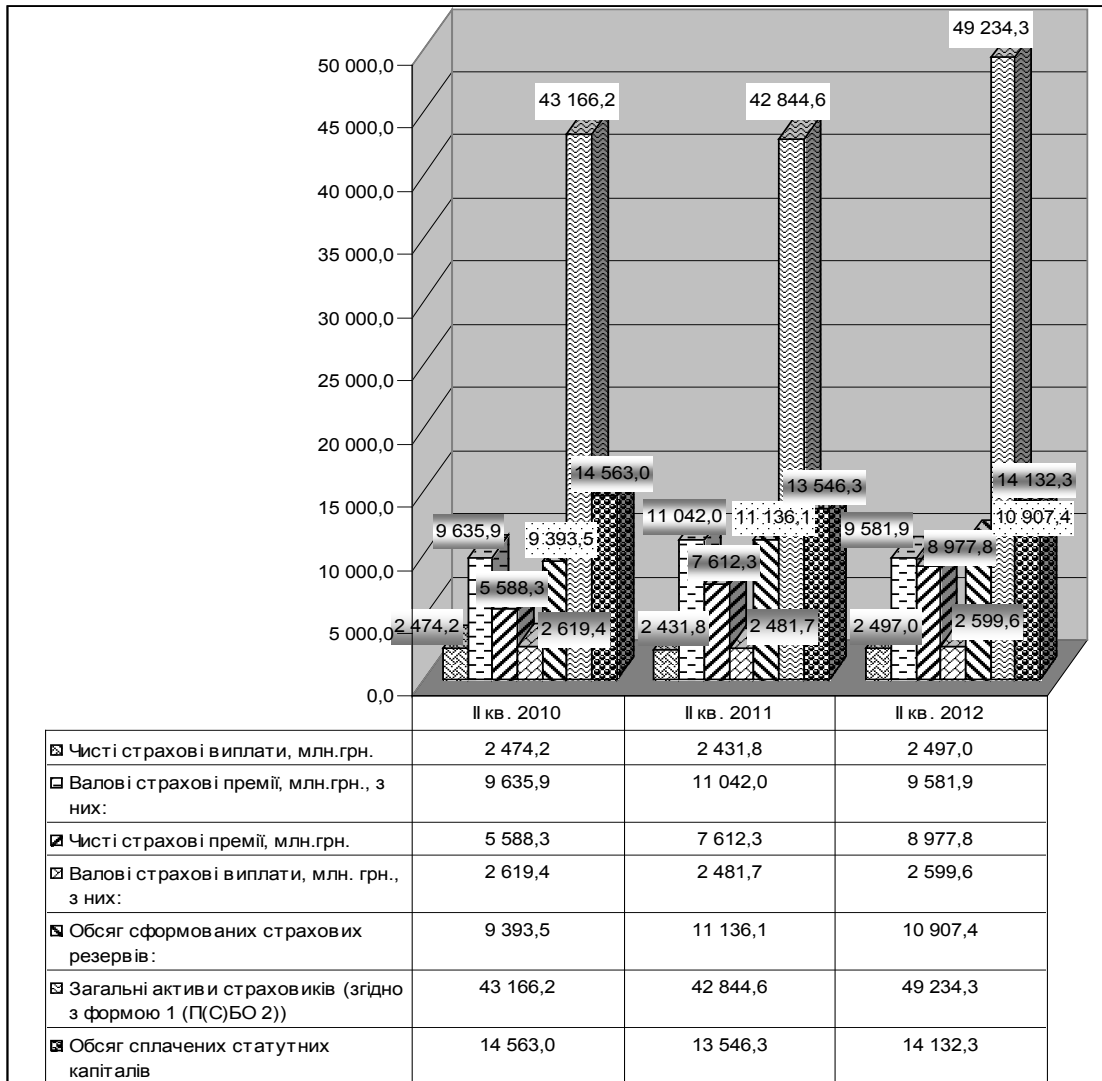

Рис. 2. Динаміка основних показників діяльності страховиків України за II квартал 2010 – II квартал 2012 р. (млн грн) [9]

хових виплат, то тут спостерігається незначне коливання: 27,2 %, 22,5 %, 27,1 %, на що вплинуло коливання обсягів валових страхових премій, у II кварталі 2010 р. 9635,9 млн грн, у II кварталі 2011 р. 11042,0 млн грн, на решті, у II кварталі 2012 р. показник демонструє повернення майже до рівня II кварталу 2010 р., 9581,9 млн грн. Обсяг валових страхових виплат залишається майже незмінним: 2619,4 млн грн, 2481,7 млн грн, 2599,9 млн грн.

Загальні активи та сплачені статутні фонди нарощують свої обсяги (+14,9 % та +4,3 %), а страхові резерви неістотно зменшуються (-2,1 %). Тому ми можемо констатувати, що

рівень фінансової стійкості страхових компаній протягом досліджуваного періоду не погіршується [9].

Таким чином, ми спостерігаємо наявність позитивних змін у вітчизняній сфері страхових відносин. Спостерігалось макроекономічне відновлення ринку страхування. Так, за 2011 р. частка валових страхових премій у відношенні до ВВП становила 1,7 %, що на 0,4 в. п. менше порівняно з 2010 р. і на 0,5 в. п. менше порівняно з показником 2009 р.; водночас частка чистих страхових премій у відношенні до ВВП за 2011 р. становила 1,36 %, що на 0,13 в. п. більше порівняно з відповідним

показником 2010 р. і на 0,02 в. п. менше порівняно з відповідним показником 2009 р. [9].

Тенденції розвитку страхового ринку України зумовлюють необхідність зменшення податкового тягаря на діяльність вітчизняних страхових компаній [17].

Державна політика в галузі страхування, діяльність Нацкомфінпослуг та Ліги страхових організацій України повинні провадитися у таких напрямках:

- залучення страхової галузі до вирішення найважливіших питань соціального страхування, а саме – створення ефективного механізму обов'язкового медичного страхування;
- забезпечення оптимального співвідношення між обов'язковою та добровільною формами проведення страхування;
- формування системи висококваліфікованого кадрового забезпечення;
- підвищення рівня інформаційного забезпечення через застосування системи фінансових показників, які дозволили б населенню отримувати інформацію про фінансову стійкість і надійність страхових компаній;
- посилення впливу держави щодо пожевлення інвестиційної діяльності страховиків;
- створення умов для успішної діяльності страховиків України на світовому страховому ринку.

Отже, держава та Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, як регулятор страхової діяльності, повинні впроваджувати виважену, помірковану політику для того, щоб зберегти й посилити позитивний вплив і переваги наявності нерезидентів в Україні, та додавати максимальних зусиль щодо зменшення його негативного впливу. В подальшому очікується посилення впливу іноземного капіталу на вітчизняний страховий ринок.

Вплив наслідків економічної та фінансової кризи зумовлює зниження активності на страховому ринку України. Зокрема наявні збитковість процесів страхування; використання на страховому ринку тінювих схем. Проте рівень фінансової стійкості страхових компаній протягом досліджуваного періоду не погіршується. Одним із завдань наразі є створення умов

для відновлення довіри населення до страхових компаній. Для викриття тінювих операцій у страхуванні вважаємо за необхідне спрямувати власні зусилля на розробку й втілення методики проведення моніторингу показників вітчизняного страхового ринку, що визначає напрями нашого подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базилевич В. Д. Страхова справа : монографія / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К. : Знання, 2008. – 352 с.
2. Бачинська О. Залучення іноземного капіталу на страховий ринок України: контекст збереження та захист інтересів його суб'єктів [Електронний ресурс] / О. Бачинська. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/35_OINBG_2010/Economics/72788.doc.htm – Заголовок з екрана.
3. Біла О. Г. Фінанси : навч. посіб. / О. Г. Біла, І. Р. Чуй. – Львів : Магнолія 2006, 2010. – 390 с.
4. Говорушко Т. А. Страхові послуги : навч. посіб. / Т. А. Говорушко. – [2-ге вид.]. – К. : Центр навч. л-ри, 2008. – 344 с.
5. Говорушко Т. А. Страхові послуги : підруч. для студ. вузів / Т. А. Говорушко. – К. : Центр навч. л-ри, 2011. – 375 с.
6. Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування : навч. посіб. / А. П. Дука. – К. : Каравела, 2007. – 424 с.
7. Форіншурер [Електронний ресурс] : Інтернет-журнал про страхування. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/rating>. – Заголовок з екрана.
8. Нечипорук Л. В. Закон України «О страховании»: Научно-практический комментарий / Л. В. Нечипорук. – [4-е изд.]. – Х. : ООО «Одиссей», 2006. – 384 с.
9. Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>. – Заголовок з екрана.
10. Підсумки діяльності страхових компаній за 9 місяців 2011 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/sk_I_kv_2011.pdf. – Заголовок з екрана.
11. Про страхування [Електронний ресурс] : Закон України від 7 березн. 1996 р. № 85/96-ВР :

- станом на 19 листоп. 2012 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу:
<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр> – Заголовок з екрана.
12. Статистичні дані по страховому ринку [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт державної комісії статистики. – Режим доступу:
http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/sk_I_kv_2011.pdf. – Заголовок з екрана.
 13. Страховий ринок України в 2010 году: оцінка реального страхування [Електронний ресурс] / А. Залетов, заступник Председателя Союза ЛСОУ, головний редактор страхового рейтинга «Insurance TOP». – Режим доступу:
<http://forinsurer.com/public/11/04/22/4326> – Заголовок з екрана.
 14. Страховий ринок України в 2011 году: Журнал Insurance TOP провів щорічну Презентацію, присвячену підведенню итогів страхового ринку України за 2011 рік [Електронний ресурс] / А. Залетов, Заступник Председателя Союза ЛСОУ, голов. ред. страхового рейтинга «Insurance TOP». – Режим доступу:
<http://forinsurer.com/news/12/04/04/27241?hl=%F1%F2%F0%E0%F5%EE%E2%EE%E9> – Заголовок з екрана.
 15. Страхування : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання-Пресс, 2008. – 1019 с.
 16. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку : монографія / В. М. Фурман. – К. : КНЕУ, 2005. – 296 с.
 17. Фисун І. В. Страхування : навч. посіб. / І. В. Фисун, Г. М. Ярова. – К. : Центр навч. л-ри, 2011. – 232 с.

УДК 311.17:336.77

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ЧИСТОГО КРЕДИТУВАННЯ (ЧИСТОГО ЗАПОЗИЧЕННЯ) ЯК ІНДИКАТОРА ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ

Л. О. Цветкова, кандидат економічних наук; О. В. Калініченко

В умовах ринкової економіки значно зростає потреба в сучасній, якісній і достовірній макроекономічній інформації, яка повинна об'єктивно відображати передумови, хід і результати відтворення. Така інформація необхідна для розробки заходів з удосконалення функціонування бюджетної системи, підвищення якості управління державними та місцевими фінансами, формування грошово-кредитної та валютної політики, зміцнення фінансової стабільності, урегулювання стану платіжного балансу тощо. Для характеристики результатів економічної діяльності країни використовується Система національних рахунків (СНР).

У СНР відображені всі основні макроекономічні процеси, пов'язані з виробництвом продукції та послуг, з формуванням, розподілом, перерозподілом і використанням доходів, кінцевим споживанням і нагромадженням національного багатства країни. Відображаючи

весь виробничий цикл і всі результати економічної діяльності як зі створення матеріальних благ, так і з надання послуг, а також зовнішньоторговельні зв'язки країни і їх результати. Система національних розрахунків включає рахунки виробництва, утворення, розподілу та перерозподілу доходів, їх використання з метою споживання. Кожному рахунку відповідає певний макроекономічний показник – ВВП, наявний національний дохід, національне заощадження та нагромадження та ін. Одним із результативних макроекономічних показників є «Чисте національне кредитування (запозичення) (ЧК (ЧЗ))», який є балансуючою статтею рахунку операцій із капіталом.

Рахунок операцій із капіталом призначений для характеристики процесу реального нагромадження основних і оборотних фондів, нематеріальних і фінансових активів, а також джерел його фінансування.